

Újévi szokások

Újév napja (január 1.)

A télközépre eső, karácsonyi, újévi évkezdés a napév szerinti időszámítással együtt honosodott meg Európában, s a Római Birodalomból sugárzott szét. Az egységes január elsejei évkezdést azonban sok nép csak az utolsó évszázadokban fogadta el, hazánkban is csak néhány évszázad óta kezdődik ezen a napon az év. Feltételezhetjük, hogy a honfoglaló magyaroknál az évkezdés ősze vagy tavaszra eshetett. A nomadizáló pásztornépeknél a két időpont jelentőségét növelte a nyári legelőkre vonulás és az őszi, téli legelőkre, szállásra való visszavonulás gyakorlata. Ennek a régi, tavaszi-őszi évfordulónak emléke az őszi és tavaszi pásztorünnepekben maradt fenn, ezek azonban egy évezred alatt más jelleget öltöttek, „európai” ünnepekké váltak.

Az évkezdő újévi szokások főként abból a hitből nőttek ki, hogy a kezdő periódusokban végzett cselekmények analógiás úton maguk után vonják a cselekmények későbbi megismétlődését, ezért az emberek, hogy az egész évi jó szerencsét biztosítsák, igyekeztek csupa kellemes dolgot cselekedni. Közismert szokás az is, hogy az óévtől hatalmas lárma, zaj, kolompolás közepette búcsúznak el. E zajkeltés ősi oka sokféle lehetett: a gonosz hatalmak, az óév kiűzése, vagy csak az általános ünnepi féktelenség.

A jósló szokások közé tartozik a hagymakalendárium készítés (12 gerezd fokhagymába sót tesznek; amelyik gerezd reggelre nedves lesz, az annak megfelelő hónapban sok eső vagy hó fog esni), a szilveszteri ólomöntés (a frissen öntött ólom formájából jósolnak), a gombócfőzés (a lányok papírszeletekre férfineveket írnak, ezeket gombócokba dugva vízbe dobják; amelyiket először dobja fel a víz, az lesz a leány jövőző férjének a neve).

Vízkereszt (január 6.)

Már a XV. században jellegzetes magyar szokás volt a papság vízkereszt napi alamizsnagyűjtése. Ezen a napon volt a házszentelés, és ilyenkor írták fel a három napkeleti király nevének kezdőbetűjét az ajtóra.

A XVI. század óta dokumentált szokás a csillagozás és a csillagének éneklése. Egyes vidékeken a mai napig is járnak gyermekek a kirúgható csillaggal háromkirályok képében köszönteni.

Farsang (Vízkereszt – Hamvazószerda)

A farsangi ünnepekör legfeltűnőbb mozzanata a jelmezes-álarcos alakoskodás. A XV. század óta szólnak az adatok a férfi-női ruhacseréről, álarcviselésről, az állatalakoskodások különböző formáiról. A királyi udvartól a kis falvakig mindenütt farsangoltak hazánkban. A XVI. századtól említik Cibere és Konc, vagyis a Böjti Ételek és a Húsételek tréfás küzdelmét is.

Napjaink leglátványosabb farsangi alakoskodása a Mohácson lakó délszlávok csoportos busójárása. E busók fából faragott álarcokban jelennek meg, mozgásuk, viselkedésük rituálisan meg van szabva. A busóálarcot eredetileg csak a felnőtt sokác férfiaknak volt szabad felölteniük, a legények másfajta álarcot viseltek.

Az farsangi alakoskodók általában kis párbeszédese jeleneteket is előadnak, ilyenkor kerül színre a tréfás halottasjáték vagy lakodalom is. A farsangi lakodalmak játékok közül leglátványosabb a nyugat-dunántúli rönkhúzással összekötött mókaházasság. A kidöntött fát húzták végig az úton a leányokból, legényekből álló párok. A menet közben bohókás esküvő játszódott le. A rönkhúzást olyankor rendezték meg, mikor a községben abban az évben nem volt lakodalom.

Régebben az ország sok részén szokás volt húshagyókedden a pártában maradt leányokkal tuskót húzatni. Szokásos volt a farsang idején a lányok, asszonyok külön farsangolása is.

A farsang gondolatköre elsősorban a házasság témája körül forgott. Azokat a lányokat, akik pártában maradtak, farsang végén szokás volt kicsúfolni. Szatmárban pl. kongóztak: húshagyókedden a pártában maradt lányok ablaka alatt pléhdarabokat ütögettek a fiúk.

Zoborvidéken a farsang utolsó előtti vasárnapját Talalaj-vasárnapnak (talalaj-vasárnap énekek), míg farsang vasárnapját Sardó-vasárnapnak nevezték (sardózás).

Balázsjárás, Gergelyjárás (február 3. március 12.)

Balázs-napi szokás a balázsolás (Balázs püspök ünnepe): a torokfájósokat parázsra vetett alma héjával megfűstölik, hogy ezzel a fájdalmat, betegséget okozó gonoszt elűzzék.

Balázs (a diákok patrónusa) és Gergely (I. Gregorius pápa) napja volt az iskolások ünnepe. Ilyenkor a diákok házról házra járva jelmezesen vonultak fel, adományokat gyűjtöttek az iskolának és új diákokat toboroztak.